

Інститут післядипломної педагогічної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка
Навчально-виховний комплекс «Домінанта»

ГРІНЧЕНКІВСЬКІ ЕТЮДИ

«Україна! В цьому слові для мене все»

Навчально-методичний посібник

Київ — 2019

УДК 37.091.4Грінченко

Г85

Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах комісією з філософсько-світоглядних дисциплін Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол № 1 від 14 березня 2019 року)

За загальною редакцією

Войцехівського М.Ф., директора Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидата педагогічних наук, доцента;
Уфімцевої С.В., директора НВК «Домінанта», кандидата педагогічних наук.

Рецензенти:

Салата О.О., завідувач кафедри історії України Історико-філософського факультету Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор історичних наук, професор;

Лоха Л.О., вчитель-методист ліцею «Поділ» № 100, заслужений вчитель України.

Керівники авторського колективу:

Левітас Ф.Л., завідувач кафедри історичної та громадянської освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор історичних наук, професор;

Дика Н.М., завідувач кафедри методики мов та літератури Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук, доцент.

Грінченківські етюди. «Україна! В цьому слові для мене все» :
Г85 навчально-методичний посібник / за заг. ред. М.Ф. Войцехівського, С.В. Уфімцевої ; кер. авт. кол.: Ф.Л. Левітас, Н.М. Дика. — К. : АКМЕ ГРУП, 2019. — 176 с.

ISBN 978-617-7354-16-0

Навчально-методичний посібник є спільним проектом Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка та навчально-виховного комплексу «Домінанта». Запропонована праця містить історико-літературні студії, присвячені багатоманітній творчості Бориса Дмитровича Грінченка, і методичний досвід педагогів у використанні Грінченкової спадщини на уроках та у позаурочний час.

Для вчителів історії, правознавства, етики, української мови та літератури, іноземних мов, всіх, хто цікавиться життям і творчістю Великого Українця.

УДК 37.091.4Грінченко

© М.Ф. Войцехівський, С.В. Уфімцева,
Ф.Л. Левітас, Н.М. Дика та ін., 2019
© ТОВ «АКМЕ ГРУП», 2019

ISBN 978-617-7354-16-0

ЗМІСТ

Войцехівський М.Ф.

Постать Бориса Грінченка на зламі епох,
або Сучасний Борис Грінченко з минулого 5

РОЗДІЛ I

**ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНА І ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА
БОРИСА ГРІНЧЕНКА У ВІЗІЯХ СОЦІАЛЬНОЇ
ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ**

Уфімцева С.В., Ситченко С.Г.

Спадщина Бориса Грінченка в освітньому процесі 8

Сафарян С.І.

Літературна спадщина Бориса Грінченка як засіб
формування громадянської компетентності 17

Дика Н.М.

Словник Бориса Грінченка як засіб розвитку
лексикографічної компетентності вчителя-словесника 30

Беззуб Ю.В.

«...Звемо його нашим національним пророком...»
Постать Тараса Шевченка в публіцистичній спадщині
Бориса Грінченка 1892–1893 рр. 39

Кузьменко Г.В., Матвійчук О.Є.

Літературна творчість Бориса Грінченка
у візуальних образах художників-графіків 53

Левітас Ф.Л.

Елітна проза Бориса Грінченка «Брат на брата»
як історико-філософське джерело 70

Клименко Н.П.

Політичні переконання та світоглядні орієнтири
Насті Грінченко у контексті становлення українського
національно-визвольного руху початку ХХ ст. 78

Лозова О.Б.

Гуманізація освіти через призму творчої спадщини
Бориса Грінченка 91

Петроциук Н.Р.

Педагогічні погляди Бориса Дмитровича Грінченка
на роль учителя в суспільстві 95

РОЗДІЛ II

ГРІНЧЕНКОЗНАВЧІ ПРАКТИКИ
У ВИМІРАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

<i>Левітас Ф.Л., Клименко Н.П., Трухан О.Ф.</i> Використання творчої спадщини Бориса Грінченка в освітньому процесі	102
<i>Кулигіна С.Ю.</i> Урок-диспут «Яку силу має людська доброта?» (за оповіданням Бориса Грінченка «Грицько»)	114
<i>Лавринчук В.П.</i> Урок розвитку зв'язного мовлення в 6 класі. Усний переказ тексту у художньому стилі	120
<i>Марченко І.І.</i> Утвердження прагнень людини до любові та добра в оповіданні Бориса Грінченка «Каторжна»	123
<i>Ситченко С.Г.</i> Комбінований урок «Виховання родинних цінностей» (за оповіданням Бориса Грінченка «Батько та дочка»).....	129
<i>Ситченко С.Г.</i> Урок розвитку зв'язного мовлення (6 клас). Особливості опису природи. Усний детальний переказ розповідного тексту з елементами опису природи	132
<i>Приходько Т.П.</i> Квест «Сторінками життя та творчості Бориса Грінченка»	137
<i>Syrota N.</i> Lesson plan. Borys Hrinchenko. "I've devoted myself to a hard labour without any doubts..." The main facts of the biography	145
<i>Pilipchouk T.</i> Plan de la leçon. Boris Hrinchenko. «J'ai consacré ma vie à un travail dur sans aucun doute...» Les faits principaux de la biographie	149
<i>Олексенко С.В.</i> Використання творів Бориса Грінченка для дітей у практиці психолога навчального закладу.....	154
<i>Дудар О.В., Богданець-Білоskalенко Н.І.</i> Музей Бориса Грінченка як приклад новітніх освітніх практик університету.....	161
<i>Ковбасенко Ю.І.</i> Мала проза Бориса Грінченка у педагогічному та художньо-естетичному вимірах	168
<i>Відомості про авторів</i>	174

ПОСТАТЬ БОРИСА ГРІНЧЕНКА НА ЗЛАМІ ЕПОХ,
АБО СУЧАСНИЙ БОРИС ГРІНЧЕНКО З МИНУЛОГО

Справжня, об'єктивна як наукова, так і популярна українська історія повертається до нас, зокрема, через історичні, літературознавчі, культурологічні дослідження, присвячені видатним постатям українського національного відродження XIX — початку XX ст. У сузір'ї видатних українців одне з центральних місць цілком справедливо посідає особистість Бориса Дмитровича Грінченка, про якого влучно написав його побратим Сергій Єфремов: «Найхарактернішою й найвизначнішою постаттю серед літературного покоління 1880-х років був у нас Борис Грінченко — не тільки як особа, як громадський діяч і як письменник, але й як символ цілої епохи — безмежного гніту, з одного боку, і дужого відпору та громадської одсічі — з другого. Такі люде, як Грінченко несли з собою перемогу живого духу над зверхніми обставинами, навпроти зверхньої сили репресій поставивши внутрішню силу любові до рідного краю».

І на початку XXI ст. життєвий і творчий подвиг Великого Українця цілком закономірно продовжує об'єднувати науковців навколо його ідей і діяльності, збуджувати уяву пересічних сучасників-читачів справді величним масштабом його постаті у становленні модерної української нації.

Здавалося б, у багатьох дослідженнях Борисові Грінченкові вже віддане належне місце як письменнику, педагогу, лексикографу, укладачу чотиритомного тлумачного «Словаря української мови», літературознавцю, етнографу, історичу, публіцисту, громадсько-культурному діячу, редактору низки українських періодичних видань, невтомному упроваджувачу української мови в школах та в установах, одному з організаторів і керівників «Просвіти», активному члену Братства тарасівців, співзасновнику в 1904 р. Української радикальної партії. Однак образ Грінченка, розокремлений на складові його багатогранної діяльності, досі недостатньо вплинув на усталення в суспільній і педагогічній думці потужного узагальненого Грін-

ченкового внеску, як і його покоління українських інтелектуалів, у формування української національної ідентичності. Саме тому для сучасників цікавою і значущою стає насамперед роль Бориса Грінченка в національно-культурному й державно-політичному українському ренесансі, розглянута крізь призму націєтворчих інтересів українства. За словами сучасного письменника В. Медвідя, Б. Грінченко цікавий і одночасно малознаний як «будівничий українського майбуття» — саме такий сенс був основою його життєвої філософії й педагогічної, культурницької, просвітницької діяльності.

Головним змістом життя для Б. Грінченка стала боротьба за українську національну справу. У своїх працях він критично аналізував причини занепаду національних змагань, створював і реалізовував проекти національного відродження через такі смисли, як патріотизм, національна свідомість, національна література. Визначеним вектори формування самосвідомої української нації в контексті європейських націєтворчих процесів залишаються актуальними і донині.

Життєпис Бориса Грінченка здатен «навести лад у багатьох головах». Як і біографія Тараса Шевченка, він є історією життєвого успіху, адже розповідає про хлопчика, народженого у дворянському російськомовному середовищі, який завдяки систематичній роботі над собою, самоосвіті зміг стати «власником» вольового характеру, визначним національним мислителем, організатором наукової діяльності, видатним педагогом, одним з провідників українського громадського й політичного руху другої половини XIX — початку XX ст. До «статусу» особистості Грінченко прийшов безперечно завдяки багатьом талантам, але переважно шляхом самоорганізації, самостійного навчання і титанічної праці. Зрештою, як писав Томас Манн, «талант — це перш за все здатність знайти власну долю».

Іван Франко захоплювався феноменальною працездатністю Грінченка, наполегливістю, вірою у сили власні і свого народу: «У всьому, що пише, проявляє, побіч знання мови української, також гарячу любов до України, щирий демократизм, бистре око на хиби української суспільності».

Дуже влучно сказав про Бориса Грінченка і його сучасник, письменник Микола Чернявський: «Він більше працював, ніж жив».

Борис Грінченко був справжнім освітянином. Понад 10 років учителював у різних селах Харківщини, Катеринославщини та Луганщини (зокрема, у приватній школі Христини Алчевської у селі Олексіївка на Луганщині). Спілкуючись з батьками своїх вихован-

ців, зробив висновки, що неосвічений та несвідомий люд не зможе скористатися наслідками революції, навіть коли вона й станеться. Тому вирішив спрямувати свої зусилля на те, щоб «нести світло у темні хати» — пробуджувати в людях бажання соціальних і побутових змін, готувати їх до сприйняття широкого світу поза межами їхніх домівок, до усвідомлення цілісності та єдності українства.

Він створив відомі, нині хрестоматійні, твори для дітей — «Дзвоник», «Олеся», «Кавуни»; написав низку статей про освіту — «Яка тепер народна школа на Україні», «Народні вчителі і українська школа»; упорядкував підручники — читанку «Рідне слово» та «Українську граматику до науки читання й писання».

Борис Грінченко очолював Всеукраїнську учительську спілку. З 1902 р. мешкав у Києві, редагував першу українську щоденну газету «Громадська думка» (згодом «Рада»), а з 1906 р. — літературно-науковий часопис «Нова громада», керував київським товариством «Просвіта», організував перше в Україні народне видавництво (в одній особі — самого Бориса Дмитровича) і видрукував близько 50 просвітницьких книжок.

Грінченкова педагогічна спадщина є актуальною в контексті реалізації концептуальних засад нової української школи, спрямованих на плекання української ідентичності, формування загальнолюдських цінностей, зокрема морально-етичних (гідності, чесності, справедливості, самоповаги) та суспільно-політичних (свободи, демократії, поваги до рідної мови і культури, патріотизму, культурного різноманіття, солідарності, відповідальності за розвиток і добробут країни).

Безумовно, що ще не одне покоління нащадків творитиме нові концепції, видаватиме узагальнюючі дослідження, вибудовуватиме нові парадигми, породжуватиме подальші дискусії, аналізуючи ідеї, світогляд, філософію, практичну діяльність Бориса Грінченка: надто багатогранною і досі малопізною є його життєва історія.

Сподіваємося, що пропонований посібник сприятиме входженню громадян України у великий світ Бориса Грінченка і слугуватиме популяризації серед педагогічної громадськості його багатогранної творчості.

М.Ф. Войцехівський